

ข้อสอบข้อเขียนพระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๒
อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ชั้น จุฬอาภิธรรมมิกะโท

สอบวันเสาร์ที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ

๑๐ ข้อ รวม ๑๐๐ คะแนน

เวลา ๔ ชม.

๑. ก. ปริเฉทที่ ๓ เรียกว่าปกิณณกสังคหะนั้นเพราะเหตุใด ?
ข. จงแปลคาถาดังต่อไปนี้
สุขํ ทุกขมุเปกฺขชาติ	ติวิธา ตตฺถ เวทนา
โสมนสฺสํ โทมนสฺส	มิตฺติ เกเทน ปญฺจธา
๒. ให้แสดงจำนวน อกุศลเหตุ กุศลเหตุ และกิริยาเหตุ โดยพิสดาร และให้จำแนกเหตุเหล่านั้นมาให้เห็นชัดด้วย ?
๓. จงจำแนกกิจ ๑๔ โดยจิต ๘๙ ?
๔. ให้แสดงการจำแนกทวาริกจิต และทวารวิมุตตจิตโดยอารมณ ๖ ?
๕. ก. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้
ปญฺจวิสฺสํ ปริตฺตมฺหิ	ฉ จิตฺตานิ มหคฺคเต
เอกวิสฺสติ โวหาเร	อญฺญํ นินฺพพานโคจรํ
- ข. วิญญาณธาตุ ๗ คืออะไรบ้าง ให้แสดงองค์ธรรมมาด้วย
๖. เพราะเหตุใด ปริเฉทที่ ๗ จึงเรียกว่า สมุจจยสังคหะ และสมุจจยสังคหะนี้ มีสังคหะอยู่กี่หมวด คืออะไรบ้าง และแต่ละหมวดมีธรรมอยู่เท่าไร คืออะไรบ้าง (บอกเฉพาะหัวข้อ)
๗. ให้ยกอุปมาเปรียบเทียบระหว่างกิเลสทั้ง ๓ มีอนุสัยกิเลสเป็นต้น และให้แสดงกุศลที่สามารถประหาณกิเลสทั้ง ๓ เหล่านั้นมาโดยเฉพาะ ๆ ว่ากุศลชนิดไหน ประหาณกิเลสชนิดใด ?
๘. ก. อารมณอันเป็นที่ตั้งแห่งการกำหนดของสติมีเท่าไร คืออะไรบ้าง ?
ข. แสดงเหตุผลที่วิริยะดวงเดียว เป็นสัมมปปธานทั้ง ๔ ได้ ?
๙. ก. ให้แสดงถึงการนำมาของอาหารทั้ง ๔ โดยเฉพาะ ๆ
ข. จงจำแนกมัคค์ังคะ ๘ โดยศีล สมาธิ ปัญญา
๑๐. ท่านกล่าวว่านิพพานเป็นขันธวิมุตตินั้น เพราะเหตุใด ? ให้ยกเหตุผลอธิบายโดยละเอียด ?

ฝ่ายวางแผนและวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อสอบสัมภาษณ์พระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๒
อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ชั้น จุฬอาภิธรรมมิกะโท

สอบวันอาทิตย์ที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ

๕ ข้อ

๒๕ คะแนน

เวลา ๑๕ นาที

๑. ก. ให้แสดงมาติกาทั้ง ๖ พร้อมด้วยความหมาย

ข. คำว่า นามเตปฺปญฺญาส คือสภาวะธรรม ๕๓ นั้น ได้แก่อะไร มีวิธีนับอย่างไร ให้อธิบายโดยสังเขป

ตอบ ก. แสดงมาติกาทั้ง ๖ พร้อมด้วยความหมาย ดังนี้

๑. เวทนาสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งเวทนา ๓ หรือ ๕

๒. เหตุสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งเหตุ ๖

๓. กิจจสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งกิจ ๑๔ และฐาน ๑๐

๔. ทวารสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งทวาร ๖

๕. อารัมมณสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งอารมณ์ ๖

๖. วัตถุสังคหะ หมายความว่า การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยประเภทแห่งวัตถุ ๖

ข. คำว่า นามเตปฺปญฺญาส คือสภาวะธรรม ๕๓ นั้น ได้แก่ จิต ๑ เจตสิก ๕๒ นี้ นับโดยลักษณะอาการของตน ๆ คือ จิต ๘๘ นั้น เมื่อว่าโดยลักษณะแล้ว มีลักษณะอย่างเดียว คือ มีการได้รับอารมณ์อยู่เสมอเป็นลักษณะเหมือนกันหมด (อารมณ์วิชานนลกฺขณา) ฉะนั้น จึงนับเป็น ๑

ส่วนเจตสิก ๕๒ ดวงนั้น มีลักษณะของตนโดยเฉพาะ ๆ ไม่เหมือนกัน เช่น ผัสสเจตสิก มีลักษณะกระทบอารมณ์ (ผัสสนลกฺขณา) เวทนามีลักษณะสเวยอารมณ์ (อนุภวนลกฺขณา) ดังนี้ เป็นต้น ฉะนั้น เมื่อรวมจิตและเจตสิกเข้าแล้ว จึงเรียกว่า นามเตปฺปญฺญาส คือ สภาวะธรรม ๕๓

๒. คำว่า กิจ ในกิจจสังคหะนั้น หมายความว่าอย่างไร ? และกิจมีจำนวนเท่าใดคือ อะไรบ้าง ? ให้ออกความหมายของกิจนั้น ๆ มาด้วย

ตอบ คำว่า กิจ ในกิจจสังคหะนั้น หมายความว่า การงานของจิต เจตสิก และกิจมีจำนวน ๑๔ คือ

๑. ปฏิสนธิกิจ	ทำหน้าที่	สืบต่อภพใหม่
๒. ภวังกิจ	ทำหน้าที่	รักษารูป
๓. อาวัชชนกิจ	ทำหน้าที่	พิจารณาอารมณ์ใหม่
๔. ทัสสนกิจ	ทำหน้าที่	เห็น
๕. สวณกิจ	ทำหน้าที่	ได้ยิน
๖. ฌายนกิจ	ทำหน้าที่	รู้กลิ่น
๗. สายนกิจ	ทำหน้าที่	รู้รส
๘. ผุสนกิจ	ทำหน้าที่	รู้ถูกต้อง
๙. สัมปฏิจฉนกิจ	ทำหน้าที่	รับอารมณ์
๑๐. สันตிரณกิจ	ทำหน้าที่	ไต่สวนอารมณ์
๑๑. โวฏฐัพพนกิจ	ทำหน้าที่	ตัดสินอารมณ์

๑๒. ชวนกิจ ทำหน้าที่ เสพอารมณ์
๑๓. ตทารัมมณกิจ ทำหน้าที่ รับอารมณ์ต่อจากชวนะ
๑๔. จุติกิจ ทำหน้าที่ สิ้นจากภพเก่า

๓. ก. คำว่า ทวาร แปลว่า อะไร มีกี่อย่างคืออะไรบ้าง และให้บอกองค์ธรรมของทวารนั้น ๆ มาด้วย ?
ข. อารมณ์ ๖ เมื่อจำแนกโดยประเภทใหญ่แล้ว มีกี่ประเภท คืออะไรบ้าง ให้บอกองค์ธรรมของอารมณ์นั้น ๆ มาด้วย ?

ตอบ ก. คำว่า ทวาร แปลว่า ประตู สำหรับเป็นที่เข้าออกของคนทั้งหลาย จักขุปสาทเป็นต้น ชื่อว่า ทวาร เพราะเหมือนหนึ่งประตู ซึ่งเป็นที่เข้าออกของวิถิจิตทั้งหลาย มี ๖ คือ

๑. จักขุทวาร องค์ธรรมได้แก่ จักขุปสาท ๒. โสตทวาร องค์ธรรมได้แก่ โสตปสาท
๓. ฆานทวาร องค์ธรรมได้แก่ ฆานปสาท ๔. ชิวหาทวาร องค์ธรรมได้แก่ ชิวหาปสาท
๕. กายทวาร องค์ธรรมได้แก่ กายปสาท ๖. มโนทวาร องค์ธรรมได้แก่ ภาวังคจิต ๑๙.

ข. อารมณ์ ๖ เมื่อจำแนกโดยประเภทใหญ่แล้วมี ๔ ประเภท คือ

๑. กามอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ กามจิต ๕๔ เจตสิก ๕๒ รูป ๒๘
๒. มหัคคตอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ มหัคคตจิต ๒๗ เจตสิก ๓๕
๓. โลกุตตรอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ โลกุตตรจิต ๘ เจตสิก ๓๖ นิพพาน
๔. บัญญัติอารมณ์ องค์ธรรมได้แก่ สัททบัญญัติ อตถบัญญัติ.

๔. พระอนุรุธอาจารย์แสดงการจำแนกวัตถุธรรม ๗๒ นั้น ออกเป็นกี่หมวด คืออะไรบ้าง ? ให้บอกความหมายของหมวดนั้น ๆ ด้วย

ตอบ พระอนุรุธอาจารย์แสดงการจำแนกวัตถุธรรม ๗๒ นั้น ออกเป็น ๔ หมวด คือ

๑. อกุศลสังคหะ การแสดงสังเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลโดยส่วนเดียวหมวดหนึ่ง
๒. มิสสสังคหะ การแสดงสังเคราะห์ธรรมที่เป็นกุศล อกุศล อพยากตะทั้ง ๓ ปนกันหมวดหนึ่ง
๓. โพธิปักขิยสังคหะ การแสดงสังเคราะห์ธรรมที่เป็นฝ่ายมรรคญาณ หมวดหนึ่ง
๔. สัพพสังคหะ การแสดงสังเคราะห์จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นวัตถุธรรมทั้งหมดรวมกัน หมวดหนึ่ง

๕. อริยสังขะ ๔ จำแนกโดยวิภูฏะได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้ไม่ต้องจำแนก แต่ถ้าได้ จำแนกอย่างไร

ตอบ อริยสังขะ ๔ จำแนกโดยวิภูฏะได้ ดังนี้

๑. รูปนามทั้ง ๒ ที่เกิดอยู่ในวิภูฏะสงสารนี้ ล้วนแต่เป็นทุกข์ ฉะนั้น ทุกขสังขะนี้จึงเป็นสังขะที่มีความเป็นอยู่ในวิภูฏะสงสาร ชื่อว่า ปวัตติสังขะ เป็นสังขะที่ไม่ดี

๒. สมุทฺยสังขะ เป็นสังขะที่มีความเป็นเหตุให้ทุกขสังขะเกิดขึ้นเป็นไปอยู่ในวิภูฏะสงสาร ชื่อว่า ปวัตติเหตุสังขะเป็นสังขะที่ไม่ดีเหมือนกัน

๓. นิโรธสังขะ เป็นสังขะที่ถอยออกจากวิภูฏะทุกข์ ชื่อว่า นิวัตติสังขะ เป็นสังขะที่ดี

๔. มรรคสังขะ เป็นสังขะที่เป็นเหตุให้ถึงความถอยออกจากวิภูฏะทุกข์ ชื่อว่า นิวัตติเหตุสังขะ เป็นสังขะที่ดีเหมือนกัน

ฝ่ายวางแผนและวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เฉลยข้อสอบข้อเขียนพระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๒

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชั้น จุฬอาภิธรรมิกะโท

สอบวันเสาร์ที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

วิชา : ปกิณณกสังคหะ สมุจจยสังคหะ

๑๐ ข้อ รวม ๑๐๐ คะแนน

เวลา ๔ ชม.

๑. ก. ปริจเฉทที่ ๓ เรียกว่าปกิณณกสังคหะนั้นเพราะเหตุใด ?

ข. จงแปลคาถาดังต่อไปนี้

สุขํ ทุกขมุเพกขาติ

ติวิธา ตตฺถ เวทนา

โสมนสฺส โทมนสฺส

มิตฺติ เกเพน ปญฺจธา

ตอบ ก. ปริจเฉทที่ ๓ เรียกว่า ปกิณณกสังคหะนั้น เพราะเหตุว่า การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก โดยเรียงรายทั่วไป คือแสดงสงเคราะห์โดยประเภทแห่งเวทนาบ้าง เหตุบ้างกิจบ้าง ทวารบ้าง อารมณบ้าง วัตถุบ้าง เพราะเหตุนี้ ปริจเฉทที่ ๓ จึงเรียกว่าปกิณณกสังคหะ

ข. คาถานี้แปลความว่า ในเวทนาสังคหะนั้น ว่าโดยอาร์มมณานุภวนลักษณะ คือ ลักษณะแห่งการส่วย อารมณแล้ว มีเวทนา ๓ อย่างคือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา ว่าโดยอินทริยเภท คือประแห่งอินทริย์แล้ว มีเวทนา ๕ อย่าง คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา โสมนัสเวทนา โทมนัสเวทนา อุเบกขาเวทนา

๒. ให้แสดงจำนวน อกุศลเหตุ กุศลเหตุ และกิริยาเหตุ โดยพิสดาร และให้จำแนกเหตุเหล่านั้นมาให้เห็นชัดด้วย ?

ตอบ อกุศลเหตุมี ๒๒ คือ โลกเหตุมี ๘ ที่ในโลภมูลจิต ๘ โทสเหตุมี ๒ ที่ในโทสมูลจิต ๒ โมหเหตุมี ๑๒ ที่ในอุกฺศลจิต ๑๒

กุศลเหตุมี ๑๐๗ คือ อโลภเหตุมี ๓๗ ที่ในมหากุศลจิต ๘ มหัคคตกุศลจิต ๙ มรรคจิต ๒๐

อโทสเหตุมี ๓๗ ที่ในมหากุศลจิต ๘ มหัคคตกุศลจิต ๙ มรรคจิต ๒๐

อโมหเหตุมี ๓๓ ที่ในมหากุศลญาณสัมปยุตตจิต ๔ มหัคคตกุศลจิต ๙ มรรคจิต ๒๐

กิริยาเหตุมี ๔๗ คือ อโลภเหตุมี ๑๗ ที่ในมหากิริยาจิต ๘ มหัคคตกิริยาจิต ๙ อโทสเหตุมี ๑๗ ที่ในมหากิริยาจิต ๘ มหัคคตกิริยาจิต ๙

อโมหเหตุมี ๑๓ ที่ในมหากิริยาญาณสัมปยุตตจิต ๔ มหัคคตกิริยาจิต ๙

๓. จงจำแนกกิจ ๑๔ โดยจิต ๘๙ ?

ตอบ จำแนกกิจ ๑๔ โดยจิต ๘๙

จิตที่ทำหน้าที่ปฏิสนธิกิจ ภวังคกิจ จุตติกิจ มี ๑๙ ดวง คือ อุเบกขาสันติริณจิต ๒ มหาวิปากจิต ๘ มหัคคตวิปากจิต ๙

จิตที่ทำหน้าที่อาวชนกิจ มี ๒ ดวงคือ ปญฺจทวาราวชชนจิต ๑ มโนทวาราวชชนจิต ๑

จิตที่ทำหน้าที่ทสฺสนกิจ มี ๒ ดวงคือ จักขุวิญญานจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่สฺวนกิจ มี ๒ ดวงคือ โสตฺวิญญานจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่ขายนกิจ มี ๒ ดวง คือขมานวิญญานจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่สายนกิจ มี ๒ ดวง คือชีวหาวิญญานจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่มุสนกิจ มี ๒ ดวง คือกายวิญญานจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่สัมปฏิจจนกิจ มี ๒ ดวงคือ สัมปฏิจจนจิต ๒

จิตที่ทำหน้าที่สันตிரณกิจ มี ๓ ดวง คือสันตிரณจิต ๓

จิตที่ทำหน้าที่โงฐัพพนกิจ มี ๑ ดวง คือ มโนทวารวชชนจิต ๑

จิตที่ทำหน้าที่ชวณกิจ มี ๕๕ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒ หลีตุปปาทจิต ๑ มหากุศลจิต ๘ มหากริยาจิต ๘

มหัคคตกุศลจิต ๙ มหัคคตกริยาจิต ๙ โลกุตตรจิต ๘

จิตที่ทำหน้าที่ตทาร์มมณกิจ มี ๑๑ ดวงคือสันตிரณจิต ๓ มหาวิปากจิต ๘

๔. ให้แสดงการจำแนกทวาริกจิต และทวารวิมุตตจิตโดยอารมณ์ ๖ ?

ตอบ แสดงการจำแนกทวาริกจิต และทวารวิมุตตจิตโดยอารมณ์ ๖ ดังนี้ คือ

๑. จักขุทวาริกจิต ๔๖ มีรูปารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

๒. โสตทวาริกจิต ๔๖ มีสัททารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

๓. ฆานทวาริกจิต ๔๖ มีคันธารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

๔. ชิวหาทวาริกจิต ๔๖ มีรสารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

๕. กายทวาริกจิต ๔๖ มีโผฐัพพารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอย่างเดียว

๖. มโนทวาริกจิต ๖๗ หรือ ๙๙ มีอารมณ์ ๖ ที่เป็นปัจจุบัน อดีต อนาคต และกาลวิมุตต์ ตามสมควรแก่
อารมณ์

๗. ทวารวิมุตตจิต ที่เกิดขึ้นทำหน้าที่ปฏิสนธิ ภวังค์ จุตี ทั้ง ๑๙ ดวงนี้ มี อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใด ใน
บรรดาอารมณ์ทั้ง ๖ ที่เรียกว่า กรรม กรรมนิमित คตินิมิต ซึ่งเป็นปัจจุบัน อดีต และบัญญัติ ที่ขทวาร
ิกมรณาสันนชวณะ รับเอามาจากภพก่อน เมื่อใกล้จะตายเป็นส่วนมาก

๕. ก. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้

ปญจวิส ปริตตมฺหิ

จ จิตตานิ มหคฺคเต

เอกวิสติ โวหาเร

อญฺญํ นิพฺพานโคจเร ฯ

ข. วิญญาณธตุ ๗ คืออะไรบ้าง ให้แสดงองค์ธรรมมาด้วย

ตอบ ก. แปลคาถาดังต่อไปนี้

จิต ๒๕ ดวงคือ ทวิปัญญวิญญาณจิต ๑๐ มโนธตุ ๓ สันตிரณจิต ๓ มหาวิปากจิต ๘ หลีตุปปาทจิต ๑
เกิดได้ในอารมณ์ ๖ ที่เป็นกามธรรมอย่างเดียว

จิต ๖ ดวงคือ คือ วิญญาณัญญาตนธมานจิต ๓ เนวสัณญานาสัณญายตนธมานจิต ๓ เกิดได้ใน
ธรรมารมณ์ที่เป็นมหัคคตะอย่างเดียว

จิต ๒๑ ดวง คือ รูปาวจรจิต ๑๕ (เว้นอภิญญาจิต ๒) อากาสานัญญาตนธมานจิต ๓ อากิญจัญญาตน
ธมานจิต ๓ เกิดได้ในธรรมารมณ์ที่เป็นปัญญาธิอย่างเดียว

จิต ๘ ดวงคือ โลกุตตรจิต ๘ เกิดได้ในธรรมารมณ์ที่เป็นนิพพานอย่างเดียว

ข. แสดงวิญญาณธตุ ๗ พร้อมด้วยองค์ธรรม มีดังนี้

๑. จักขุวิญญาณธตุ องค์ธรรมได้แก่ จักขุวิญญาณจิต ๒

๒. โสตวิญญาณธตุ องค์ธรรมได้แก่ โสตวิญญาณจิต ๒

๓. ฆานวิญญาณธตุ องค์ธรรมได้แก่ ฆานวิญญาณจิต ๒

๔. ชิวหาวิญญาณธตุ องค์ธรรมได้แก่ ชิวหาวิญญาณจิต ๒

๕. กายวิญญูณธาตุ องค์ธรรมได้แก่ กายวิญญูณจิต ๒

๖. มโนธาตุ องค์ธรรมได้แก่ สัมปฏิจจกัมมจิต ๒ ปัญจทวาราวชชนจิต ๑

๗. มโนวิญญูณธาตุ องค์ธรรมได้แก่ จิต ๗๖ หรือ ๑๐๘ (เว้นทวิปัญจวิญญูณจิต ๑๐ มโนธาตุ ๓)

๖. เพราะเหตุใด ปริเฉทที่ ๗ จึงเรียกว่า สมุจจยสังคหะ และสมุจจยสังคหะนี้ มีสังคหะอยู่กี่หมวด คืออะไรบ้าง และแต่ละหมวดมีธรรมอยู่เท่าไร คืออะไรบ้าง (บอกเฉพาะหัวข้อ)

ตอบ เพราะเหตุว่า ในปริเฉทที่ ๗ นี้ พระอนุรุทธาจารย์แสดงการรวบรวมธรรมที่มีสภาพเข้ากันได้ จึงเรียกว่า สมุจจยสังคหะ และในสมุจจยสังคหะนี้ มีสังคหะอยู่ ๔ หมวด คือ

๑. อุกุศลสังคหะ การแสดงสงเคราะห์ธรรม ที่เป็นฝ่ายอกุศลโดยส่วนเดียว หมวดหนึ่ง

๒. มิสสกสังคหะ การแสดงสงเคราะห์ธรรม ที่เป็นกุศล อกุศล อพยากตะทั้ง ๓ ปนกัน หมวดหนึ่ง

๓. โพรธิปักขียสังคหะ การแสดงสงเคราะห์ธรรม ที่เป็นฝ่ายมรรคญาณ หมวดหนึ่ง

๔. สัมพัทสังคหะ การแสดงสงเคราะห์จิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นวัตถุธรรมทั้งหมดรวมกัน หมวดหนึ่ง

ในอกุศลสังคหะ มีธรรมอยู่ ๙ หมวด คือ ๑. อาสวะ ๒. โสมะ ๓. โยคะ ๔. คันถะ ๕. อุปาทาน

๖. นิวรณ์ ๗. อนุสัย ๘. สังโยชน์ ๙. กิเลส

ในมิสสกสังคหะ มีธรรมอยู่ ๗ หมวดคือ ๑. เหตุ ๒. ฌานังคะ ๓. มัคคังคะ ๔. อินทริย์ ๕. พละ ๖. อธิปัตติ ๗. อาหาร

ในโพรธิปักขียสังคหะ มีธรรมอยู่ ๗ หมวดคือ ๑. สติปัฏฐาน ๒. สัมมปปธาน ๓. อิทธิบาท ๔. อินทริย์

๕. พละ ๖. โพชฌงค์ ๗. มัคคังคะ

ในสัมพัทสังคหะ มีธรรมอยู่ ๕ หมวดคือ ๑. ชันธ ๒. อุปาทานกัณฑ์ ๓. อายตนะ ๔. ธาตุ ๕. สังขะ

๗. ให้ยกอุปมาเปรียบเทียบระหว่างกิเลสทั้ง ๓ มีอนุสัยกิเลสเป็นต้น และให้แสดงกุศลที่สามารถประหาณ กิเลสทั้ง ๓ เหล่านี้มาโดยเฉพาะ ๆ ว่ากุศลชนิดไหน ประหาณกิเลสชนิดใด ?

ตอบ แสดงยกอุปมาเปรียบเทียบระหว่างกิเลสทั้ง ๓ มีอนุสัยกิเลสเป็นต้นนั้น มีดังนี้ คือ อนุสัยกิเลส ปริยฐาน กิเลส วิติกมกิเลส ทั้ง ๓ อย่างนี้ เปรียบเหมือนไม้ขีดไฟ อนุสัยกิเลส เปรียบเหมือนไฟที่อยู่ในหัวไม้ขีด อารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เปรียบเหมือนเอาก้านไม้ขีดไฟขีดที่ข้างกล่อง เมื่อไฟปรากฏขึ้น ไฟนี้เปรียบเหมือนกับปริยฐานกิเลส และเมื่อเอาไฟที่ปรากฏขึ้นนี้ ไปจุดเข้ากับวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว ไฟที่ลุกติด วัตถุนั้น ๆ เปรียบเหมือนวิติกมกิเลส ดังนี้

และกุศลที่สามารถประหาณกิเลสทั้ง ๓ เหล่านี้ได้โดยเฉพาะ ๆ นั้น คือ

๑. ศีลกุศล สามารถประหาณวิติกมกิเลสได้

๒. สมาธิกุศล สามารถประหาณปริยฐานกิเลสได้

๓. ปัญญาในมรรค สามารถประหาณอนุสัยกิเลสได้

๘. ก. อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการกำหนดของสติมีเท่าไร คืออะไรบ้าง ?

ข. แสดงเหตุผลที่วิริยะดวงเดียว เป็นสัมมปปธานทั้ง ๔ ได้ ?

ตอบ ก. อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการกำหนดของสติ มี ๔ คือ

๑. รูปขันธ์ เป็นอารมณ์แห่งการกำหนดของสติ เรียกว่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๒. เวทนาขันธ์ เป็นอารมณ์แห่งการกำหนดของสติ เรียกว่า เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๓. วิญญูณขันธ์ เป็นอารมณ์แห่งการกำหนดของสติ เรียกว่า จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๔. สัญญาขันธ และสังขารขันธ เป็นอภิมภพแห่งการกำหนดของสติ เรียกว่า รั้งมานุสัสสนาสติปัฏฐาน

ข. วิริยะดวงเดียวเป็นสัมมปปธานทั้ง ๔ ได้ เพราะกิจของวิริยะในที่นี้มีอยู่ ๔ อย่างคือ

๑. พยายามเพื่อละอกุศลที่เกิดแล้ว

๒. พยายามเพื่อไม่ให้อกุศลใหม่เกิด

๓. พยายามเพื่อให้กุศลใหม่เกิด

๔. พยายามเพื่อให้กุศลที่เกิดแล้วเจริญรุ่งเรืองขึ้น

๙. ก. ให้แสดงถึงการนำมาของอาหารทั้ง ๔ โดยเฉพาะ ๆ

ข. จงจำแนกมัดคังคะ ๘ โดยศีล สมาธิ ปัญญา

ตอบ ก. การนำมาของอาหารทั้ง ๔ โดยเฉพาะ ๆ มีดังนี้ คือ

๑. กพพีการาหาร นำมาซึ่งอาหารขสุทฐฎฐกกกลาป ให้เกิดในสันดาน ของสัตว์ทั้งหลาย

๒. ผัสสหาหาร นำมาซึ่งเวทนา คือการส่วยอารมณ์เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง เฉย ๆ บ้าง

๓. มโนสัจเจตนาหาร นำมาซึ่งปฏิสนธิวิญญาน คือการเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา พรหม อปายสัตว์ และป
วัตติวิญญาน คือการเห็น การได้ยิน เป็นต้น

๔. วิญญานาหาร นำมาซึ่งเจตสิก และกัมมชรูป

ข. จำแนกมัดคังคะ ๘ โดย ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

สัมมาวาจา

สัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ

สัมมาสติ

สัมมาสมาธิ

สัมมาทิฐิ

สัมมาสังกัปปะ

องค์มรรคทั้ง ๓ นี้ สงเคราะห์เข้าในศีลขันธ

องค์มรรคทั้ง ๓ นี้ สงเคราะห์เข้าในสมาธิขันธ

องค์มรรคทั้ง ๒ นี้ สงเคราะห์เข้าในปัญญาขันธ

๑๐. ท่านกล่าวว่านิพพานเป็นขันธวิมุตติ เพราะเหตุใด ? ให้ยกเหตุผลอธิบายโดยละเอียด ?

ตอบ ที่ท่านกล่าวว่านิพพาน เป็นขันธวิมุตตินั้น เพราะเหตุว่าไม่มีประเภทที่ต่างกัน กล่าวคือ นิพพาน ไม่มี
ประเภทแห่งปัจจุบัน อดีต อนาคต มีแต่กาลวิมุตตอย่างเดียว นิพพานเป็นอสังขตตะ ไม่มีเป็นพหิตระอย่างเดียว
นิพพานเป็นอิพัริกะไม่มี เป็นสุขุมะอย่างเดียวนิพพานเป็นหีนะ ไม่มี เป็นปณิตะอย่างเดียว นิพพานเป็นสัตตติกะ
ไม่มี เป็นทุระอย่างเดียว ฉะนั้นจึงเป็นขันธไม่ได้

ที่กล่าวว่านิพพานเป็นกาลวิมุตติ พหิตระ สุขุมะ ปณิตะ ทุระเหล่านี้ก็ไม่เรียกว่านิพพานมี ๕ ประเภท แต่คง
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือนิพพานที่เป็นกาลวิมุตตินั้นเองก็เป็นพหิตระ สุขุมะ ปณิตะ ทุระด้วย

ฝ่ายวางแผนและวิชาการ อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย